

A racionalitástól a spiritualitásig

Hol a határ? – Felelős véleményalkotás és cselekvés az egyház társadalmi tanításának tükrében című konferenciánk 2003 szeptemberében valóban a személyes kapcsolatok, a *Kavanaugh* által megfogalmazott *személyes forma* jegyében telt. A kiscsoportos összejövetelek révén a kommunikáció többirányúvá vált (szemben az olyan konferenciákkal, ahol csak az előadók beszélnek, s kevés a lehetőség a visszacsatolásra), s az előadásokon felmerült – olykor elvont – problémák személyes vonatkozásai is előtérbe kerülhettek. Tovább erősítette a személyességet és elmélyült gondolkodásra ösztönzött a vendégszerető zempléni zsákfalú, Komlóska barátságos légköre. A konferenciáról a hazai médiában számos tudósítás jelent meg (lásd az Altern-hírekben), az elhangzott előadásokat pedig szándékunkban áll CD-n és nyomtatásban is megjelentetni.

Az Altern-csoport gyakran érvényesít lelki-szellemi szempontokat társadalom és gazdaság kérdéseit vizsgáló elemzéseiben, s ezzel meghaladja az uralkodó közgazdaságtan világának túlzottan is matériához tapadó szemléletét. E számunk, a *Kovász* történetében először, a vállalati spiritualitás témakörét tárgyalja, ám ezt megelőzi Thomas *Princen* (PhD, University of Michigan, Természeti Erőforrások és Környezetpolitika Intézet) terjedelmes cikkének fordítása, amely éppen azt példázza, miként lehet az uralkodó gazdasági berendezkedésnek, a kialakult haszonelvű struktúráknak alapos, átfogó, okfejtésében egyenesen lehengerlő kritikai elemzését adni úgy, hogy transzcendens-spirituális vonatkozásokról még csak szót sem ejtünk.

Princen megközelítése a vállalati elemzőkéhez hasonlatos, azaz olyan, mint „egy *stratégiai környezetben végzett, haszonmaximalizálást célzó racionális számvetés*”. Célja mégsem a vállalkozások még nagyobb profitra törekvésének kiszolgálása, hanem annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a vállalkozások miként működhetnének nagyobb harmóniában társadalmi-természeti környezetükkel. Mivel az elemzés az embereket „*stratégiai előnyöket racionálisan mérlegelő cselekvőknek tartja*”, mondanivalóját a közgazdászok és a társadalomtudósok szélesebb köre is könnyebben elfogadhatja. Az írásból ugyanakkor az is következik, s ez már a mi olvasatunk, hogy ha valóban az anyagi hasznok racionális maximalizálása az ember lényege, akkor az is szinte törvényszerű, hogy a gazdaság működése világszerte aláássa saját társadalmi-környezeti feltételeit. Hogy ez ne így legyen, szükséges az erősen egyszerűsítő „homo oeconomicus”-emberkép meghaladása – s ezt az állítást Princen cikke, ha közvetetten is, de megerősíti.

Itt hívjuk fel a figyelmet egy magyar nyelven egyedülálló tanulmánykötetre, amely februárban jelenik meg a Typotex Kiadó gondozásában. (Thomas Princen írásának magyarra fordítása alapvetően e kötet munkálataihoz köthető, amelybe – ha kis mértékben is, de *Kocsis* Tamás révén – az Altern-csoport is bekapcsolódott.) A *Pataki* György és *Takács-Sánta* András (mindketten jelentkeztek már írásaikkal a *Kovács* lapjain) által szerkesztett *Természet és gazdaság* című tanulmánykötet (*Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény* alcímmel) ugyanis nem csak terjedelme miatt jelentékeny. A benne szereplő huszonnégy tanulmány átfogó és megbízható képet ad a – *Kovács*ban is képviselt – ökológiai közgazdaságtan szemléletmódjáról és problémamegoldó javaslatairól. A könyvben egy-egy cikkcsoport szól (1) az ökológiai közgazdaságtan lényegéről, (2) a természeti erőforrások és a gazdálkodó ember közötti kapcsolatról, (3) a természet értékéről, (4) a gazdaságtalan növekedésről (lásd erről Herman *Daly* cikkét a *Kovács* 2001/1–2. számában) és (5) a gazdasági globalizációról. Valamennyi témakör felbukkant már lapunkban is, s a tanulmánykötet írásainak többsége akár itt is megjelenhetett volna (a Princen-fordítást beleértve három meg is jelent már). Jó szívvel ajánljuk tehát a kötet forgatását a *Kovács*-olvasók számára is.

Princen hűvös okfejtése a vállalati stratégiáról, valamint a transzcendens dimenziókat is felmutató vállalati spiritualitás témája között prof. *Kindler* József Vizsolyon tartott előadása jelenti a hidat. Az *Etika és méltanyosság* című írás a hiteles és elkötelezett életpéldák jelentőségére mutat rá a katolikus Teréz anya, az evangélikus Albert *Schweitzer* és a hindu Monkombu Sambasivan *Swaminathan* (akit egyre többen modern Gandhiként emlegetnek) munkássága révén.

A vállalati spiritualitás témakörébe *Baritz* Sarolta Laura domonkos nővér tanulmánya vezeti be az olvasót. Az üzleti tevékenység *hivatáskénti* felfogása, amelyről az írás részletesen is szól, arra utal, hogy az erkölcsi szempontok következetes figyelembevételét és a hiteles életvezetést együttesen kell megvalósítani. Ezt példázzák a *Kindler* professzor előadásában szereplő kimagasló személyiségek, s ezt ajánljuk mi is az üzleti életben. *Baritz* írása egy 2003 júniusában Bilbaóban tartott keresztény konferencia kapcsán kristályosodott ki, az ott elhangzóttak jelentős továbbgondolásával.

Zárásként *Helen J. Alford* és *Michael J. Naughton* *Menedzsment, amelyben a hit számít* című könyvét ismertetjük, amely nemzetközi szinten is úttörő kezdeményezés a vállalati menedzsment és az egyház társadalmi tanításának ötvözésére. Mindez azért fontos, mert különben az üzleti élet résztvevői kettős személyiséget öltenek, más morális mércét alkalmazva otthon (a magánszférában), s mást a munkahelyen, s így mintegy meghasonlanak önmagukkal. Az erkölcsi szférák e mesterkélt szétválasztása arra a szekuláris törekvésre vezethető vissza, amely vallás és munka egymástól való teljes függetlenségét tételezi, s ezek elválasztásának igényével lép föl.

Aki azonban azt állítja, hogy „a vallásnak és a lelkiségnek semmi köze nem lehet a közéletnek, a gazdasághoz és a politikához – írják a szerzők a könyv első fejezetében –, lényegében egy olyan »vallást« hirdet, amely szembeáll a valódi vallással. Gandhinak tulajdonítják a mondást, hogy aki szerint a vallásnak nincs köze a politikához, az nem is tudja, mit jelent a vallás”. Tekintettel a mű jelentőségére és hiánypótló jellegére, az Altern-csoport megkezdte a könyv magyarra fordításának és kiadásának az előkészítését.

Itt jegyezzük meg, hogy az úgynevezett vállalati spiritualitás tárgyalása során nem kívánunk a személyes meggyőződések (világnézetek, spiritualitások stb.) végtelen sokféleségébe bonyolódni, s ily módon a parttalan relativizmus csapdájába esni. Jóllehet mind elméleti, mind gyakorlati síkon elismerjük a vállalatvezetők és a munkavállalók világnézeti meggyőződésének sokféleségét, valamint adott esetben működőképességét, ezekre mégis egy jól körülhatárolható, tágabb értelemben évezredes, de szűkebben is több mint százéves nézőpont felhasználásával tekintünk, tudniillik az egyház társadalmi tanításának szemszögéből. (E tanítás XIII. Leó pápa *Rerum novarum* kezdetű, 1891-ben kiadott enciklikájáig vezethető vissza.) Nem a széles körű párbeszéd elfojtása érdekében tesszük ezt, hanem azért, mert a jelenségek értékelése és a normatív javaslatlétel (mit és hogyan kellene figyelembe venni, illetve tenni) ellehetetlenülne a manapság divatos „maga módján vallásos”, „maga módján spirituális”-attitűd talaján. Állandóan változó nézőpont mellett semmitmondó lenne az elemzés, mi több, semleges társadalomtudomány, semleges erkölcs sem létezik.

Ez a határozott értékválasztás a menedzsment-elméletek világában is gyümölcsöző lehet. Ahogy Alford és Naughton könyvük első fejezetében fogalmaznak, „a polcokon már számos könyv sorakozik, amelyeknek címe »az üzlet lelké«-re, az »erkölcsös menedzser«-re vagy a »szellem és üzlet« tematikájára utal, nem is beszélve az »üzleti etika« megszokottabb témaköréről. Sok ilyen könyv használhatónak bizonyul... de ritkán kapcsolódnak valamely elfogadott erkölcsi vagy vallási hagyományhoz. Az esetek többségében a szerzők mintegy a ruhaüjből próbálják elővarázsolni az üzleti etika vagy a munka szellemiségének a fogalmát. (...) Meglepő, hogy az erkölcs és a lélek problémájával foglalkozó számos üzleti szakíró miért akarja »feltalálni a spanyolviaszt«, ahelyett hogy a bevett erkölcsi és szellemi hagyományokra építene. Ezek a hagyományok évszázadokkal régebbiek az új menedzselési alapelveknél, és – a mai, házilag gyártott etikai elvekkel ellentétben – már kiállták az idő próbáját”.

Reméljük, hogy e számunk a racionalitás és a spiritualitás témakörének gazdagításával hozzájárul a gazdasági elemzések további elmélyüléséhez, s mindennapjaink hivatáskénti megéléséhez.

KOCSIS TAMÁS

